

Світлана СИСОЄВА
м.Київ

Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект

У статті розглядаються сучасні педагогічні проблеми дистанційного навчання; аналізуються: взаємовідношення, спільне і відмінне, переваги і недоліки, дидактичне забезпечення заочної і дистанційної форм навчання; проблеми створення комп'ютерного навчально-розвивального середовища, підготовки педагогів до професійної діяльності в системі дистанційного навчання; зміна статусу учнів в системі дистанційного навчання і ті педагогічні проблеми, які виникають у зв'язку з цим; акцентується увага на можливості вирішення культурологічних проблем засобами дистанційного навчання, на його значущості в контексті інтеграції країн у світову спільноту, зокрема у європейський простір; формулюються основні напрями можливих спільних досліджень України і Республіки Польщі у галузі дистанційного навчання.

Процес інформатизації суспільства є одним з найбільш значущих глобальних процесів сучасності. Жодна із сфер сучасного життя не лишилася поза впливу інформаційних технологій. Інформаційне суспільство виробляє велику кількість різноманітної інформації, яка надходить до людини з джерел різного ступеня надійності, а тому пошук, критична оцінка, структурування, робота з інформацією – це стратегічне знання, яким повинна володіти кожна людина для орієнтації в інформаційному просторі і створення свого власного уявлення про оточуючий світ. Нові інформаційні технології впливають і на нашу культуру. Якщо раніше мінімальний рівень культури передбачав як обов'язкові навички читання і письма, то тепер мінімальний рівень віртуальної культури передбачає як обов'язкові навички по прочитанню і створенню гіпертекстових документів. Сьогоднішня культура все більше (на жаль!?) стає культурою екрана і все більшу частину серед екранів починають займати монітори персональних комп'ютерів¹.

Реалії постіндустріальної культури, їх утвердження у нашому суспільстві, процеси глобалізації, інформатизації, інтеграції різних країн у світову спільноту, розширення границь Європейської Унії вимагають від освітніх систем перебудови і модернізації. Зрозуміло, що масштабні суспільні зміни змушують шукати нові інноваційні освітні моделі, методи, форми і технології навчання. На думку спеціалістів «Інституту інформатизації освіти» ЮНЕСКО, до найбільш важливих напрямів формування перспективної системи освіти можна віднести²:

- підвищення якості освіти шляхом фундаменталізації, застосування різних підходів з використанням нових інформаційних технологій;

¹ Дистанционное обучение: <http://www.traintech.ru/ru/profi/index.php?path=distedu>

Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения: <http://www.ict.mesi.ru/br/ogl-b.htm>

- забезпечення випереджувального характеру всієї системи освіти, її спрямованості на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації;
- забезпечення більшої доступності освіти для населення планети шляхом широкого використання можливостей дистанційного навчання і самоосвіти з використанням інформаційних і телекомунікаційних технологій;
- підвищення творчого початку (креативності) в освіті для підготовки людей до життя у різних соціальних середовищах (забезпечення розвивальної освіти).

Особливо означені процеси як у дзеркалі відбиваються у системі професійної підготовки фахівців, оскільки наслідки соціально-економічних трансформацій у суспільстві, які виявляються у появі ринку праці і безробіття, висувають жорсткі умови до набутої людьми професійної компетентності, соціальної і професійної мобільності, умінь адаптуватися до швидкозмінного суспільства, сприймати зміни і адекватно реагувати на них, постійно вчитися, підвищувати свою кваліфікацію, при необхідності перекваліфіковуватися або здобувати нову професію, оволодівати навичками роботи з сучасними джерелами інформації. По суті зазначені якості фахівців значною мірою визначають їх конкурентоспроможність на ринку праці.

У програмі Світового Банку «Освіта для економічної компетентності» (Education for the Knowledge Economy) як один з компонентів, який сприяє вирішенню проблем професійної освіти, є глобальне дистанційне навчання, яке розглядається як ефективний спосіб забезпечення розвитку людини, її соціальної і професійної мобільності протягом життя, успішної адаптації до умов сучасного суспільства³. Дистанційна форма навчання використовується і у допрофесійній підготовці, професійному консультуванні молоді (Distance Counselling), що відображено у програмі Леонардо да Вінчі і успішно реалізується у Республіці Польщі⁴.

Проблеми дистанційного навчання інтенсивно розробляються і в Україні⁵.

У педагогічній науці і практиці під дистанційним навчанням розуміють таке навчання на відстані, яке здійснюється за допомогою сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у реальному часі (чат, відеозв'язок, телефон, тощо), або асинхронно (телеконференція, електронна пошта тощо), а педагогічна взаємодія в системі «викладач-учень» і пересилання відповідного навчально-методичного забезпечення відбуваються за допомогою сучасних інформаційних засобів. Таке навчання є інваріантним по відношенню до простору і часу, хоча існують і обмеження на підготовку фахівців певних спеціальностей за цією формою. Оскільки основу навчального процесу у випадку дистанційного навчання становить інтенсивна, цілеспрямована і контрольована самостійна робота учнів, яка може виконуватися ними у зручному місці, у зручний час, при конкретній домовленості з педагогом щодо контактів, то означена форма навчання має виключне значення для здобуття людиною другої освіти, перекваліфікації, підвищення і поглиблення вже існуючої кваліфікації. Строго кажучи, дистанційне навчання (distance learning) є найбільш адекватною відповіддю на той виклик, який сьогодні робить нам швидкозмінне інформаційне суспільство. Саме у цьому контексті ми хотіли би розглянути педагогічні проблеми, які виникають у зв'язку з поширенням нової для України форми навчання, яка отримала назву дистанційної.

Розглянемо проблему співвідношення дистанційної і заочної (традиційної) форм навчання. Перш за все, хотілося би відзначити, що створена ще у Радянському Союзі система заочного навчання не мала відповідних аналогів за рубежом, вважалася у свій час певним досягненням в освіті і дозволила досить швидко у відповідні історичні періоди вирішити кадрові проблеми для різних галузей економіки. Вона й понині функціонує в Україні і в деяких інших європейських країнах, зокрема в Рос-

³ Marta Gebeska. Program edukacyjny Banku Swiatowego // Edukacja ustawiczna doroslych, 20003.-№ 2.-S.9-19.-S.12.

⁴ Paulina Bogdanska. Poradnictwo yawodowe na odleglosc (Distance Counselling) // Edukacja ustawiczna doroslych, 20003.-№1.-S.97-104.

⁵ Вісник Академії дистанційної освіти. 2003.-№ 1.

публіці Польщі у своєму традиційному вигляді. Дистанційне навчання, на нашу думку, доцільно розглядати як якісно новий рівень заочної форми навчання, яка закономірно набуває змін у зв'язку з появою, поширенням і використанням в освітніх цілях нових інформаційних технологій. Дистанційне навчання вирішує багато вузьких місць традиційної заочної форми навчання (відсутність систематичності у спілкуванні викладача й учня; недостатній рівень педагогічного управління процесом учіння, низький рівень інтерактивності навчання тощо), хоча і породжує багато психолого-педагогічних проблем, що є закономірним, адже будь який еволюційний розвиток форм навчання – це крок вперед, в «якісне» нове, а тому потребує педагогічної рефлексії. Між іншим, зарубіжжям (США, Велика Британія, Канада) дистанційна форма навчання еволюційно виникла із кореспондентських шкіл із зміною у засобах передачі інформації. І, хоча перші кореспондентські школи з'явилися на Заході у 1850 році (Б.Шуневич), тільки у 1982 році термін «кореспондентська» був замінений на «дистанційна» у назві Міжнародної конференції з дистанційної освіти (International Conference of Distance Education – ICDE) у Ванкувері (Канада).

Якщо проаналізувати всі ті специфічні особливості дистанційної форми навчання, які наводять у своїх працях дослідники цієї проблеми (гнучкість, модульність, паралельність у розумінні навчання без відриву від основної професійної діяльності, дальність, асинхронність, можливість навчання одночасно великої кількості учнів, рентабельність, зміна функцій викладача, зміна статусу того, хто навчається, використання нових інформаційних технологій), то, на нашу думку, по суті дійсно новими специфічними саме для дистанційної форми навчання є: зміна функцій викладача, зміна статусу того, хто навчається, використання нових інформаційних технологій. Всі останні тією чи іншою мірою (деякі з меншою, а деякі з більшою ефективністю) знаходять своє відображення у традиційній заочній формі навчання. Тому, якщо виходити з точки зору закономірності еволюційних змін в освіті, які відображають реалії інформаційного суспільства, дистанційну форму навчання, на нашу думку, можна розглядати як вищий (на сьогоднішній день) технологічний рівень розвитку заочної форми навчання в інформаційному суспільстві, який відображає нову філософію освіти, реалії постіндустріальної культури, які стали причиною зміни парадигми заочного навчання в умовах інформатизації суспільства і глобалізації освітніх процесів. Такий підхід дає можливість не тільки враховувати теоретичні і практичні здобутки в організації і розробці дидактичного забезпечення традиційної заочної форми навчання, а й відійти від категоричного протиставлення дистанційної та інших форм навчання, вирішити проблеми нормативно-правового забезпечення дистанційного навчання⁴. Співзвучною до цього є думка А.А. Андреева, який пише що аналіз еволюції форм здобуття освіти в умовах її інформатизації показує, що як ідеальна може розглядатися деяка інтегральна, синтетична форма, до якої при модернізації і розвитку асимптотично будуть прямувати всі відомі у даний час форми здобуття освіти, в тому числі і сучасна модель дистанційного навчання. Таким чином, думки сучасних експертів в галузі освіти, експериментальне і практичне впровадження дистанційного навчання у традиційний навчальний процес підтверджують, що існуючі форми здобуття освіти з закономірною необхідністю асимптотично прямують до деякої ідеальної гуманістичної, універсальної, синтетичної, інтегральної форми, ізоморфної сучасній дистанційній освіті.

Хибна, на наш погляд позиція, протиставлення дистанційної і традиційної заочної форм навчання (з аргументацією цієї тези положеннями, що дистанційна форма навчання передбачає постійний контакт з викладачем, іншими учнями кіберкласу, імітацію всіх видів очного навчання) приводить до дуже шкідливого висновку, що головним в організації дистанційного навчання є: розробка електрон-

⁴ Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения: <http://www.jet-mesl.ru/br/ogl-b.htm>

них курсів, розробка дидактичних основ дистанційного навчання, підготовка педагогів-координаторів⁷. Ми вважаємо, що головним в організації дистанційного навчання є конструювання педагогічної взаємодії викладача і учня в контексті сучасної філософії освіти, парадигми особистісно зорієнтованого навчання, що потребує об'єднання зусиль педагогів, психологів і фахівців в галузі інформаційних технологій. Дидактичні основи організації навчання є інваріантними по відношенню до різних форм навчання, а кожна форма має свої дидактичні особливості, які зумовлені еволюційним розвитком самої дидактики. Не розуміння цього положення може привести нас до розробки вже існуючого «велосипеду», при чому не в кращому його варіанті, замість аналітичного осмислення законів і принципів дидактики щодо їх функціонування в умовах нового інформаційно-освітнього середовища. Не заперечуючи, що дистанційна форма навчання має свої специфічні дидактичні особливості, хотілося би ще раз підкреслити, що загальні положення дидактики закономірно знаходять свій еволюційний розвиток у нових технологічних умовах. Ми повністю погоджуємося з думкою, що найбільш актуальним завданням педагогічної науки сьогодення є удосконалення дидактичної теорії (як системи загальних і принципово важливих орієнтирів, які визначають зміст, методи, форми організації навчання і способи аналізу і корекції його результатів) відповідно до нових освітніх реалій⁸ і технологічних умов протікання педагогічного процесу, що, зокрема для дистанційного навчання, виявляється у необхідності доповнення і деталізації дидактичних принципів відповідно до специфіки цієї форми навчання.

Використання сучасних інформаційних технологій без сумніву робить дистанційну форму навчання сьогодні більш привабливою за інші форми навчання, гнучкою, такою, яка актуалізує особистісний потенціал особистості щодо її саморозвитку, самореалізації, творчості, конкурентоспроможності. При збереженні загальної кількості годин на вивчення навчального матеріалу дистанційна форма навчання без сумніву збільшує час самостійної роботи учнів (навіть за рахунок психологічного ефекту «більш швидкого протікання реального часу» при роботі за комп'ютером), забезпечує експансію освітніх послуг, а тому може значною мірою сприяти реалізації принципу особистісної орієнтації навчання, зокрема професійного. Слід зазначити, що дистанційна форма навчання має суттєві переваги перед традиційною заочною формою навчання, якщо розглядаються освітні потреби тих людей, які проживають у віддаленій місцевості, географічно ізольовані або не можуть відвідувати освітні установи в силу певних причин. На нашу думку, і для сільських малокомплектних шкіл дистанційна форма навчання при відповідному психолого-педагогічному супроводі може мати велике значення для вирішення проблеми здобуття якісного рівня загальної середньої освіти. Хоча тут існує проблема, яка полягає у тому, що вікові межі тих, хто навчається, і цільове призначення як традиційної заочної, так і дистанційної форми навчання є абсолютно однаковими: вчитися ефективно за такою формою можуть тільки люди з певними сформованими навичками самоосвіти і стійкою мотивацією щодо учіння, а тому цільовим призначенням (переважно) згаданих форм навчання є здобуття другої освіти, підвищення кваліфікації, перекваліфікація, в цілому післядипломна освіта.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що суттєвим при виборі між традиційною заочною і дистанційною формою навчання є той факт, що навчатися дистанційно на відміну від заочного навчання можливо тільки на платній основі⁹. Це потребує, на наш погляд, особливої уваги, адже дистанційне навчання може перетворитися виключно на освітній бізнес, втратити свою функцію соціального захисту проти

⁷ Кедрова Г.Е. Методы оптимизации компьютерной обучающей среды по лингвистике для систем дистанционного обучения в Интернете. - <http://enit.ulsu.ru/d/002/>. - С.2 из 11.

⁸ Там само. - С.1 из 11.

⁹ Дистанционное обучение: <http://www.traintech.ru/ru/profi/index.php?path=distedu>

сил, що «знеособлюють людину» у суспільстві. З іншого боку, освіта не може розвиватися сьогодні, нехтуючи законами ринкових відносин, але учасниками ринкових відносин в освіті при поширенні дистанційної форми навчання повинні виступати не тільки освітні установи і конкретні замовники освітніх послуг, але й держава, як гарант якості освіти, зацікавлений замовник і споживач.

А.А.Андреев пише, що аналіз теорії і практики дистанційного навчання дозволяє зробити висновок, що на даному етапі ініціаторами і виконавцями досліджень і розробок в галузі дистанційного навчання є, як правило, фахівці з технічною, а не педагогічною освітою. Це пояснюється, на його думку, тим, що технічною і інформаційною основами дистанційного навчання є нові інформаційні технології, оцінити можливість яких і використати в системі освіти на даному етапі можуть значною мірою фахівці з інженерною освітою. Саме цим він пояснює невелику кількість чисто психолого-педагогічних досліджень у сфері дистанційного навчання¹¹¹. Далі А.А.Андреев зазначає, що відаючи належне дослідженням вчених і педагогів з проблеми дистанційного навчання, ще недостатньо розроблено понятійно-термінологічний апарат, класифікація моделей дистанційного навчання, принципи і специфічні елементи дидактичної системи дистанційного навчання.

Пов'язаною саме з цим, на наш погляд, є така важлива для дистанційного навчання проблема: теоретико-методологічне обґрунтування його дефініцій. Це, перш за все, стосується таких понять, як: дистанційна освіта, дистанційне навчання, дистанційна діяльність, комп'ютерне навчальне (розвивальне) середовище (на наш погляд, краще використовувати термін: комп'ютерне навчально-розвивальне середовище) тощо, чітке визначення котрих значною мірою б сприяло підвищенню ефективності впровадження дистанційної форми навчання.

Наступна проблема: професійна діяльність і професійна підготовка педагогів. Однією з головних функцій педагога є координація протікання педагогічної взаємодії з учнем за якою б формою остання не відбувалася. У системі дистанційного навчання поняття координації набуває нового звучання, оскільки суттєво змінюється роль і місце викладача у педагогічній взаємодії з учнем (вживаємо цей термін широко: той, хто навчається). Викладач в системі дистанційного навчання виступає координатором, який не тільки організує і здійснює педагогічну взаємодію з учнем у специфічному асинхронному або синхронному контактному (заочному) режимі за допомогою інформаційних технологій (що потребує спеціальної підготовки викладача і високого рівня його психолого-педагогічної компетентності), а й здійснює управління навчально-пізнавальною діяльністю учня в індивідуальному «заочному» режимі, його консультування і оцінювання його діяльності. Крім того, гіпертекстова інформаційна модель, яка сьогодні використовується в системі дистанційного навчання і базується на положенні про те, що переробка і генерування ідей у людському мозку відбувається асоціативно, вимагає від педагога умінь створювати гіпертекстові представлення свого предмета, цілісно моделювати своє предметне знання. За таких умов, викладач в системі дистанційного навчання повинен:

- досконали володіти предметом, який викладає, оскільки важливого значення набуває розуміння самим викладачем найбільш важких частин навчального курсу, прогнозування і попередження можливого їх нерозуміння учнями шляхом створення гіпертекстової бази даних (вузлів-»інформаційних одиниць» і зв'язків, лінків, які встановлюють явні смислові і структурні співвідношення між ними);

- володіти основними знаннями суміжних дисциплін, які необхідні для засвоєння конкретного навчального курсу, розуміти «точки» стикання знань суміжних дисциплін і основного навчального курсу і включати їх у гіпертекстову базу даних;

¹¹¹ Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения: <http://www.ict.mesi.ru/br/ogl-b.htm>

- володіти модульно-рейтинговою технологією конструювання навчального матеріалу;

- знати методи психолого-педагогічної діагностики щодо індивідуалізації навчання в умовах його здійснення за дистанційною формою і враховувати їх при конструюванні комп'ютерного навчально-розвивального середовища;

- вміти систематично здійснювати контроль за процесом засвоєння учнем знань, умінь, навичок, його мотивацією до навчання і саморозвитком;

- здійснювати організаційну діяльність щодо взаємодії з учнями, управління їх самостійною діяльністю (формування мотивів діяльності, постановка кінцевої і проміжних цілей, окреслення необхідної для досягнення цілей інформації і видів навчальної діяльності) і організації їх взаємодії між собою.

Зазначимо, що така діяльність викладача в системі дистанційного навчання є поліфункціональною, а тому з метою підвищення ефективності навчання, забезпечення цілісності і інтегральності педагогічного впливу на учня постає проблема оптимальної кількості педагогічного персоналу для реалізації дистанційного навчання, визначення його функцій, доцільності. У зарубіжній практиці використовується розширена класифікація викладачів у системі дистанційного навчання, що підтверджується введенням спеціальних термінів для позначення видів їх діяльності (розробник навчально-методичних матеріалів, фасилітатор (консультант по методах навчання), тьютор (інтерактивне представлення навчальних курсів), інвігілатор (контроль за результатами навчання)¹¹. Крім того, в умовах дистанційного навчання нового змісту набуває поняття педагогічної техніки, рівень якої значною мірою визначається уміньми переробляти і педагогічно доцільно конструювати і «подавати» інформацію, рівнем володіння новими інформаційними технологіями, «писемною мовою». Взагалі слід відзначити, що вимоги до професійної діяльності у сфері освіти за останні декілька років зазнали значні зміни у зв'язку з розвитком і впровадженням інформаційних технологій у навчальний процес і в управління освітою. На думку Н.М.Кузнецової і Т.М.Гусакової, цей процес відкриває не тільки нові можливості, здійснює великий вплив, зокрема на школу, вчителів, але й породжує багато проблем і вимог. Крім того, ці дослідниці вважають, що нові інформаційні технології, особливо для школярів, не можуть замінити вчителів, підручники або клас, вони можуть ефективно використовуватися для підтримки інтереса до знань, навчання серед учнів і молоді, а також для розвитку всієї системи освіти. Конструктивною є позиція цих дослідниць і щодо організації навчання школярів з використанням нових інформаційних технологій: визнання пріоритету учіння, а не навчання (not teaching, but learning).¹²

Психолого-педагогічні проблеми специфічної діяльності викладача в системі дистанційного навчання практично не вивчені і не підтримані нормативно-правовим забезпеченням.¹³

Важливою проблемою для викладача в системі дистанційного навчання є визначення педагогічно доцільного часу на синхронну взаємодію з учнем (проблема потребує окремих досліджень), а також конструювання комп'ютерного навчально-розвивального середовища на основі парадигми особистісно орієнтованого навчання. Отже закономірно постає проблема: створення комп'ютерного навчального (розвивального) середовища.

Комп'ютерне навчально-розвивальне середовище, на наш погляд, можна визначити як зилактичну модель конкретної предметної галузі, сконструйовану за допомогою комп'ютерних засобів, інтегровану в єдиний інформаційно-освітній простір (Г.Є.Кедрова) і спрямовану на педагогічну і психологічну підтримку процесу оволодіння знань-

¹¹ Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения: <http://www.iet.mcsi.ru/br/ogl-b.htm>

¹² Кузнецова Н.М., Гусакова Т.М. Роль Центров Интернет в переподготовке учителей ИТ: http://www.relam.ru:8080/conf/conf2002/section5/5_22.html

¹³ Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения. <http://www.iet.mcsi.ru/br/ogl-b.htm>

нями, уміннями й навичками з певного предмета, а також розвиток мотивації до навчання, провідних якостей особистості, які забезпечують її здатність до постійного (протягом життя) самовдосконалення і саморозвитку. Таким чином, комп'ютерне навчально-розвивальне середовище включає, з одного боку, спеціально підготовлені електронні навчально-методичні матеріали, викладачів, учнів, а, з іншого, віртуальні бібліотеки мережі Інтернет, інші електронні навчально-методичні посібники, віртуальні навчальні класи (кіберкласи), тобто відповідні ресурси всієї глобальної мережі Інтернет.

Нові інформаційні технології, які використовуються при створенні комп'ютерного навчально-розвивального середовища, впливають на всі компоненти навчальної системи: цілі, зміст, методи, організаційні форми, навчання, і є засобами розвитку особистості, її інтелектуального і творчого потенціалу, аналітичного і критичного мислення, здатності до самоуправління, навчання протягом життя, а тому виникає проблема їх ефективного використання і поєднання в освітньому процесі дистанційного навчання. При цьому цікавим напрямом такого дослідження є вивчення умов забезпечення єдності навчальної, навчально-дослідної, науково-дослідної і професійної діяльності.

Дистанційна форма навчання значною мірою сприяє вирішенню дуже важливої дидактичної проблеми, щільно пов'язаної з творчим розвитком особистості: організація навчання відповідно до можливостей учня, його власної швидкості і темпу засвоєння навчального матеріалу. Саме тому учень у дистанційній формі навчання повинен виступати соорганізатором (суб'єктом, а не об'єктом) власної самостійної діяльності по оволодінню конкретним матеріалом, обирати види навчальної діяльності, організаційні форми, об'єми навчального матеріалу для одноразового вивчення, здійснювати самоконтроль за своєю діяльністю. Керівництво з боку викладача повинно бути опосередкованим, спрямованим на створення фасилітаційного режиму навчання. Важливого значення при цьому має характер завдань, які пропонуються учням для самостійної роботи, оскільки саме їх специфіка визначає функції учнів при їх виконанні, мислительські операції і локальні технології досягнення поставленої мети. Тому ми повністю погоджуємося з тими дослідниками, які вважають, що завдання, які пропонуються учням у дистанційній формі навчання повинні носити проблемний характер, але (що ми вважаємо дуже важливим) рівень складності (проблемності) повинен корелювати з рівнем навченості і розвитку конкретного учня. Тому створення тестуючих програм для самоконтролю у процесі навчання конкретним предметом, на нашу думку, може сприяти підвищенню мотивації до навчання, його ефективності.

Центральною проблемою при створенні навчально-розвивального комп'ютерного середовища лишається, на нашу думку, проблема «зрозумілого» перекладу з мови мислення однієї людини на мову мислення іншої. виявлення утруднень, глибинних причин не розуміння навчального матеріалу, яка для сучасних комп'ютерних систем автоматизованого навчання залишається недоступною для розв'язання. Саме в цьому криється таємниця професійної діяльності педагога в традиційному «очно-контактному» навчанні. Тому, важливого значення набуває не тільки розв'язання проблем «сенсорного» інтерфейса, а і вирішення проблем «інтелектуального» інтерфейса, які пов'язані з урахуванням специфіки процесів мислення людини і можливостей структур логічного виводу, закладених у комп'ютерних, інформаційних технологіях. Особливо означена проблема загострюється при поширенні дистанційної форми навчання.

Теоретичний аналіз праць стосовно організації дистанційного навчання дозволяє зробити висновок, що практично всі дослідники означеної проблеми вважають, що основне інформаційне навантаження у процесі дистанційного навчання прибирають на себе навчально-методичні матеріали і система комп'ютерних симуляцій експериментів. Отже саме ці елементи можна вважати базовими при створенні комп'ютерного навчально-розвивального середовища. Важливою перевагою електронних навчальних систем є можливість вміщення значно більшої інформації ніж традиційні підручники, а також звуку, анімації, відео. За таких умов створення навчально-методичних

матеріалів з оптимальною інформаційною компактністю, визначення критеріїв такої оптимальності, забезпечення найвищої якості їх сприйняття і розуміння учнями є, на наш погляд, важливими проблемами дидактики дистанційного навчання.

Крім того, дистанційна форма навчання потребує вирішення проблеми: систематичного отримання викладачем зворотньої інформації не тільки про виконання вправ і вивчення навчального матеріалу, а й інформації про розумові операції і якість виконання завдань кожним учнем. Взагалі проблема ідентифікації учня в системі дистанційного навчання залишається не вирішеною¹⁴.

Особливого значення дистанційна форма навчання набуває для системи неперервної професійної освіти і може слугувати для підтримки і супроводу професійної кар'єри людини, тому важливого значення набуває використання в системі дистанційного навчання досліджень щодо організації процесу навчання на основі принципу модульності. Такі дослідження були проведені як в Україні (А.М.Алексюк, П.В.Стефаненко та інші), так і у Республіці Польщі, зокрема Х.Беднарчиком, який здійснив дослідження багаторівневої професійної освіти в її системності, методологічних і дидактичних особливостях функціонування. Крім того, Х.Беднарчиком були розглянуті технології модульного навчання і критерії якості цього процесу¹⁵.

Наступна педагогічна проблема дистанційного навчання пов'язана зі зміною статусу того, хто навчається. Дистанційна форма навчання змінює позицію учня, бо тепер його вважають не тим, кого вчать, а тим, хто вчиться сам (слухачем). Саме тому за такою формою навчання, як зазначалося вище, може вчитися вже зріла особистість з відповідною мотивацією, необхідним рівнем сформованості працездатності, самостійності і самоорганізації, а в цілому самоуправління, з відповідною базовою освітою. Ми повністю погоджуємося з думкою, що сучасна дистанційна освіта, безперечно, по своїй суті є методично організованою самоосвітою на основі надання учню максимальної кількості інформації (в широкому розумінні цього слова) у будь-який час і у будь-якому місці (А.К.Толстихін, К.В.Пасько, С.А.Толстихін). Підкреслимо, що і засоби самоосвіти можуть бути різними: традиційними (вивчення літературних джерел, відвідування лекцій, тощо) і інноваційними (відео, аудіо, комп'ютерні курси, інтерактивне телебачення, тощо). Тому, проблема мотивації людей до самоосвіти є найголовнішою проблемою дистанційного навчання. Разом з тим, навіть при стійкій мотивації до самоосвіти, розуміння людини, що тільки в такий спосіб можна особистісно і професійно адаптуватися до швидкозмінного суспільства, існує утруднення, пов'язане з необхідністю якомога швидше включитися у пізнавальну діяльність. Це зумовлено багатьма причинами: дефіцит вільного часу, велика пауза у навчанні, прогалини у фундаментальній підготовці тощо. При всьому розмаїтті таких причин існує, на нашу думку, причина, яку можна вважати головною при організації дистанційного навчання. Ця причина полягає у невідповідності людей до ефективної взаємодії з сучасними інформаційними технологіями. Проведені дослідження показали, що, як правило, студенти працюючи з комп'ютером і в глобальній мережі Інтернет, не мають достатнього уявлення про те, як можна отримувати або поглиблювати професійну освіту засобами цієї мережі, а тим більше не володіють методикою учіння за дистанційною формою. Тому ми вважаємо, що до учіння за дистанційною формою потрібно вчити методично не тільки викладачів, а й всіх, хто бажає, або може мати намір у майбутньому, вчитися за такою формою. Оскільки наш швидкозмінний світ, очевидно, буде висувати все більше вимог до професійної компетентності кожного, то введення навчальних спецкурсів у вищих навчальних закладах (а може і не тільки у вищих) з оволодіння методикою учіння за дистанційною формою, на наш погляд, було б дуже корисним і далекоглядним кроком.

¹⁴ Дистанционное обучение: <http://www.trainitech.ru/ru/profi/index.php?path=distedu>

¹⁵ Хенрик Беднарчик. Модульная система непрерывного профессионального образования. - Санкт-Петербург: Институт профессионально-технического образования РАО, 1999. - 262 с.

тим більше, що мотивацією для дистанційного навчання, як відмічають А.К.Толстихін, К.В.Пасько, С.А.Толстихін, можуть слугувати різні фактори: економічні (отримання економічної незалежності), моральні (задоволення власного самоцінства, бажання розширити свій кругозір, потреба у самостійній творчій діяльності), соціальні (авторитет у суспільстві) тощо. Необхідність підготовки до навчання за дистанційною формою (не тільки стартовий рівень знань, умінь і навичок, технічне забезпечення робочого місця, а й навички роботи з новими інформаційними технологіями) відмічають багато дослідників цієї проблеми, зокрема А.А.Андрєєв, а в Україні вже з'явилися друковані підручники і посібники, які спрямовані на вирішення цієї проблеми¹⁶.

Слід зазначити, що впровадження дистанційного навчання потребує серйозних досліджень щодо вибору його оптимальних моделей, педагогічного супроводу ідентифікації навчання, організації об'єктивного контролю як за діяльністю учнів, так і за працею педагогів. Організація пізнавальної діяльності учнів за цією формою навчання передбачає врахування особливостей їхніх психологічних типів, рівнів інформаційного метаболізму, особливостей протікання основних психічних процесів.

Хотілося б ще підкреслити одну перевагу дистанційної форми навчання як прогресивної технології сьогодення, яка полягає у тому, що вона сприяє реалізації сучасного гасла «освіта без границь». При чому, у дистанційній формі навчання ця ідея може реалізуватися як на особистісному, так і на суспільному рівнях. Іншими словами, кожний (без огляду на свій статус, матеріальне положення, релігійний світогляд, расу тощо) має право окреслити власний шлях здобуття освіти від дитинства до пізньої старості і це право реалізувати без перешкод з боку суспільства. З іншого боку суспільство не може перешкоджати людині у реалізації її права на освіту, виявляти якусь дискримінацію людини у цьому напрямі. Це є одним з основних положень обов'язковим для виконання для країн, які інтегруються в Європейську Унію¹⁷. Крім того, дистанційна форма навчання може і повинна використовуватися для збереження і розвитку єдиного освітнього простору для всіх українців як на теренах України, так і зарубіжних країн, де, в силу різних причин, проживає частина українців. Дистанційне навчання сприяє також розвитку єдиного освітнього і культурологічного простору для різних країн, які бажають співпрацювати і інтегруватися у світову, зокрема Європейську, спільноту, воно може забезпечити розуміння і асиміляцію інших культур, своєрідний «культурологічний діалог і взаємодію культур», презентацію власної культури.

У зазначеному контексті перспективними напрямками спільних досліджень Республіки Польщі і України за проблеми психолого-педагогічної підтримки дистанційного навчання можуть бути такі:

- Вибір моделей дистанційного навчання на основі порівняльного аналізу моделей дистанційного навчання в США, Європі, Японії.
- Дидактичні особливості дистанційного навчання.
- Психолого-педагогічні аспекти організації неперервної професійної освіти у дистанційному режимі.
- Дистанційна освіта у контексті інтеграційних процесів в Європі.
- Вирішення культурологічних проблем засобами дистанційного навчання.

Практичними кроками вирішення педагогічних проблем дистанційного навчання, які автор цієї статті здійснює разом із своїми колегами, є:

- написання педагогічного словника нових інформаційних технологій;
- розробка дистанційного практикуму з методики учіння за дистанційною формою;
- створення пакету методик для діагностування стартових можливостей учнів для навчання за дистанційною формою і здійснення поточного контролю в процесі

¹⁶ Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навчальний посібник. 3-є вид./ За ред. В.М.Кухаренка.-Харків: НТУ «ХПН». «Торсін», 2002.- 320 с.

¹⁷ Julian Anleyner. Edukacja bez granic// Edukacja ustawiczna doroslych 20003 -№ 1 -S 7-19 -S 7

дистанційного навчання;

- обґрунтування дидактичних вимог до навчально-методичного забезпечення для системи дистанційного навчання;

- створення освітнього порталу з професійного консультування молоді засобами мережі Інтернет.

Освіта повинна стати тим соціальним інститутом, який був би спроможний у нашому швидкозмінному світі надавати людині соціальної і професійної мобільності, впевненості у майбутньому, сприяти реалізації можливості навчатися протягом життя, отримувати післядипломну або додаткову освіту. Освіта повинна об'єднувати людей нашої планети, розширювати їх знання про культурні традиції різних народів, сприяти стійкому розвитку земної цивілізації. Вирішенню цих проблем безперечно буде сприяти дистанційна форма навчання.

Светлана СЫСОЕВА

Проблемы дистанционного образования: педагогический аспект

Резюме

В статье рассматриваются современные педагогические проблемы дистанционного обучения; анализируются: взаимоотношения, общее и отличное, преимущества и недостатки, дидактическое обеспечение заочной и дистанционной форм обучения; проблемы создания компьютерной обучающе-развивающей среды, подготовки педагогов к профессиональной деятельности в системе дистанционного обучения; смена статуса учеников в системе дистанционного обучения и те педагогические проблемы, которые возникают в связи с этим; акцентируется внимание на возможности решения культурологических проблем средствами дистанционного обучения, на его значимости в контексте интеграции стран в мировое сообщество, в частности в европейское пространство; формулируются основные направления возможных совместных исследований Украины и Республики Польша в области дистанционного обучения.

Svetlana SYSOJEVA

Problems of remote education: pedagogical aspect

Summary

Modern pedagogical problems of distance learning are considered in the paper. Interrelations, common and different, advantages and disadvantages, didactic complex, tuition by correspondence and distance learning; problems of creating computer learning and developing surroundings, training teachers for vocational activity in the system of distance learning; change of pupils status in the system of distance learning and these pedagogical problems, which appear in connection with that, are analyzed here. Possibility of solving culturological problems by means of distance learning, its importance in the context of integration of countries into the world community, namely into the European space; forming the important ways of possible joint researches of Ukraine and Poland in the sphere of distance learning, are paid much attention to.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2003р.